

Tijd voor talent

uitgebreid
onderwijs
voor slimme
leerlingen

Kees Broekhof
Hans Cohen de Lara
Susan de Swart

Tijd voor talent

Kees Broekhof | Hans Cohen de Lara | Susan de Swart

uitgebreid
onderwijs
voor slimme
leerlingen

Colofon

Tekst Kees Broekhof, Hans Cohen de Lara & Susan de Swart, Sardes
Vormgeving www.bureau-opstand.nl
Schema's Klutworks, Den Haag
Fotografie Alex de Vocht
Drukwerk Grafisch goed, Rotterdam

Met speciale dank aan

Arjen Scholten, Fieke Salverda, Froukje Hoobroeckx, Hanneke Taat, Hans Buijze, Harmen van der Woude, Herry Groothuis, Ingrid Smit, Jeanine ten Haaf, Johan Bosma, Lisa Voll, Marieke Hermans, Mark Woertman, Robbert Bleys, Vera Bartelink, Yaëlle van de Stolpe, Bibliotheek Utrecht

ISBN 978-90-5563-115-5

© Sardes, 2011. Alle teksten uit deze uitgave mogen gekopieerd worden, met bronvermelding. Foto's mogen niet gekopieerd worden zonder uitdrukkelijke toestemming van Sardes.

Inhoud

1	Kennismaken met de BSA	5
2	Selectie van leerlingen	9
3	Een academische cultuur met hoge verwachtingen	11
4	Kernprogramma voor schoolsucces	15
	De BSA in schema	18
5	Voortgezet onderwijs: ook het gymnasium	21
6	De zomerschool	23
7	Een inspirerende leeromgeving	27
8	Aansluiten bij het reguliere onderwijs	29
9	Twee sporen: verder met taalbeleid	31
10	Excellente docenten	33
11	Alle ouders op de ouderavond	35
12	Onderwijskundig leiderschap	37
13	Succesfactoren	39

1 Kennismaken met de BSA

Aandacht voor talent

Talent staat in de schijnwerpers. Scholen hebben zich jarenlang gericht op leerlingen met achterstanden. Dat levert resultaat op, zo blijkt uit internationaal onderzoek van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO): leerlingen met achterstanden doen het in Nederland relatief goed. Maar hetzelfde onderzoek laat zien dat talentvolle kinderen te weinig aan hun trekken komen. Dat is geleidelijk aan het veranderen. In het regeerakkoord van het kabinet Rutte staat dat 'ieder talent telt'. Lokale beleidsnota's en visiestukken wijzen op het belang van investeren in talent. En ook in de onderwijspraktijk zien we steeds meer activiteiten voor talentvolle kinderen.

In deze publicatie beschrijven we hoe leertalent gestimuleerd wordt in een naschools programma voor leerlingen in de bovenbouw van de basisschool en het eerste jaar van het voortgezet onderwijs: de Brede School Academie Overvecht, in Utrecht.

De Brede School Academie Overvecht (BSA)

De leerlingen van de Brede School Academie Overvecht (BSA) zijn een groep getalenteerde leerlingen afkomstig uit groep 6, 7 en 8 van de elf basisscholen in de Utrechtse wijk Overvecht, de brugklas van het Utrechtse Gerrit Rietveld College en (vanaf najaar 2011) de brugklassen van het Christelijk Gymnasium Utrecht en het Utrechts Stedelijk Gymnasium. Deze leerlingen doen het goed op school, maar zij slagen er niet in om hun leerpotentieel volledig te realiseren, omdat hun beheersing van de Nederlandse taal niet op hetzelfde niveau ligt als hun intellectuele capaciteiten en hun ambitie. Om het talent van deze leerlingen tot volle bloei te laten komen biedt de BSA sinds schooljaar 2010-2011 een intensief naschools programma waarin vrij lezen, begrijpend lezen, woordenschatuitbreiding en kennis van de wereld centraal staan. Tegelijkertijd stimuleert de BSA een intellectuele cultuur van nieuwsgierigheid, plezier in leren en hoge eisen aan inzet en prestaties. De gedachte hierachter is dat talent niet alleen een kwestie is van kunnen, maar ook van willen en van doorzetten.

Brede School Academie Overvecht

De BSA is een gezamenlijk Utrechts project van elf basisscholen, drie scholen voor voortgezet onderwijs en de gemeente Utrecht.

- Projectleider: Arjen Scholten
- Aantal leerlingen: 135
- Groepsgrootte: circa 15
- Aantal docenten: 9

Doelstellingen: woordenschat en begrijpend lezen ten minste een Cito-niveau omhoog

Vormen: verlengde schooldag primair onderwijs en brugklas (twee keer anderhalf uur per week), zomerschool primair onderwijs (volledig weekprogramma)

BSA-leerlingen nemen in principe drie of vier jaar lang deel aan de BSA

'Uitgebreid onderwijs'

De BSA sluit aan bij de ideeën die de Onderwijsraad heeft gepresenteerd in haar advies *Uitgebreid Onderwijs* (2010). De Onderwijsraad pleit voor meer ambitie in het onderwijs – een ambitie die vorm kan krijgen door buiten de reguliere schooltijden meer en betere voorzieningen te bieden voor de ontwikkeling van talent. Er zijn al heel wat scholen die een vorm van uitgebreid onderwijs bieden, maar volgens de raad zijn “de activiteiten vaak niet ingebed in een doelgericht, samenhangend programma”.

Kwaliteitskenmerken van uitgebreid onderwijs

- 1 intensieve deelname over een langere periode
- 2 een programma van goede kwaliteit
- 3 een mix van interventies
- 4 sterke motivatie van deelnemers
(Onderwijsraad, 2010)

Onderwijstijdverlenging

De BSA wordt gefinancierd via de landelijke regeling voor onderwijstijdverlenging. Binnen deze regeling worden in de periode van 2009 tot 2013 in totaal 29 projecten gesubsidieerd, die uitgebreid onderwijs bieden in de vorm van een weekendschool, een zomerschool of een verlengde schooldag. Alle projecten richten zich op de basisvaardigheden taal en/of rekenen en zijn mede bedoeld om de overgang van basisonderwijs naar voortgezet onderwijs te versoepelen. Daarom wordt in elk project samengewerkt tussen basisscholen en scholen voor voortgezet onderwijs.

Doel van deze publicatie

De ontwikkelaars, coördinatoren, begeleiders, docenten en leerlingen van de BSA zijn trots op wat er in de BSA wordt bereikt. Er wordt gewerkt met enthousiasme en overtuiging, met heldere doelen en effectieve werkwijzen, met hoge verwachtingen van iedereen en met de steun van sterk betrokken ouders. Dit is het soort uitgebreid onderwijs dat je zou gunnen aan alle kinderen die kunnen en willen leren, maar die een stimulans nodig hebben in hun taalontwikkeling. Deze publicatie is bedoeld als bron van inspiratie voor de mensen die het tot hun taak rekenen om het talent van deze groep tot ontwikkeling te laten komen.

2 Selectie van leerlingen

Om tot de BSA toegelaten te worden, moet je wel wat in je mars hebben. Zoals een leerling het verwoordt: “Je moet wel gemotiveerd zijn. Als je niet wilt leren, dan wordt het niks, dan is het zonde van de tijd. Maar je moet ook de brains hebben, je moet snel kunnen leren.” Bij de selectie wordt daarom scherp gekeken naar de capaciteiten en de motivatie van de leerlingen. Een belangrijke vuistregel is: de leerling moet (uiteindelijk) perspectief hebben op havo/vwo. Ook de motivatie van de ouders wordt zwaar meegewogen; zij zijn er immers mede verantwoordelijk voor dat hun kind iedere week twee keer naar de BSA gaat.

Selectiecriteria BSA

- Cito rekscore op niveau A of B en een relatief lage score op taal
- Goede werkhouding (maakt huiswerk, heeft brede interesse, wil graag leren, heeft doorzettingsvermogen, kan samenwerken)
- Gemotiveerd voor BSA
- Ouders gemotiveerd voor BSA
- Positief gedrag in de klas (levert positieve bijdrage aan pedagogisch klimaat en het verloop van een les, kan functioneren in een groep)
- Geen gedragsproblemen

Er komen twee groepen leerlingen in aanmerking voor de BSA: onderpresteerders en high potentials. Onderpresteerders zijn de leerlingen die minder goed presteren dan op grond van hun capaciteiten verwacht zou kunnen worden en die daardoor dreigen onterecht naar het vmbo door te stromen. High potentials zijn leerlingen die presteren op niveau, die waarschijnlijk zullen doorstromen naar havo/vwo, maar van wie wordt verwacht dat de taal een probleem zal worden en die dus baat zullen hebben bij de extra taalimpuls van de BSA.

De selectieprocedure voor de basisschool ziet er als volgt uit. Eerst krijgen de ouders op school algemene informatie over de BSA. Daarna vindt de selectie als volgt plaats:

- 1 De IB-er en groepsleerkracht maken afzonderlijk en daarna samen een selectie op basis van de criteria.
- 2 De IB-er of leerkracht informeert ouders schriftelijk en mondeling en nodigt hen uit voor een ouderavond over de BSA.
- 3 De ouders krijgen informatie op een ouderavond. Hun wordt gevraagd binnen een week te besluiten of ze hun kind willen laten deelnemen aan de BSA.
- 4 De IB-er of leerkracht voert individuele gesprekken met ouders en hun kind over de inzet en de motivatie die van hen worden verwacht. Op basis van dit gesprek wordt beslist of het kind wordt aangenomen. Dit wordt direct na het gesprek aangegeven. Ouders van kinderen die zijn aangenomen ontvangen een

officiële brief van de BSA waarin staat of hun kind direct in de groep komt, of op de wachtlijst is geplaatst.

- 5 De school nodigt de geselecteerde kinderen en hun ouders uit voor een tweede gesprek. De ouders geven formeel hun toestemming en schrijven hun kind in. Ouders, kind en leerkracht ondertekenen een contract waarin de wederzijdse verplichtingen zijn opgenomen.

Selectie voortgezet onderwijs

De selectie op het Gerrit Rietveld College wordt voor de zomervakantie uitgevoerd door de BSA-coördinator van de school. De leerlingen moeten aangemeld zijn voor havo of vwo. Kandidaten die al in groep 8 van de BSA hebben gezeten krijgen voorrang. De overige leerlingen worden aan de hand van de aanmeldingen 'op papier' geselecteerd. Daarna is er een gesprek met de groep-8-leerkracht van de leerling.

Op het Christelijk Gymnasium Utrecht en het Utrechts Stedelijk Gymnasium maken de afdelingsleiders een voorselectie naar achtergrond (anderstalig, wijk) en score op de Cito-toets (B of C voor taal). Daarna observeren de mentoren de voorselectie, waarbij zij met name letten op inzet, motivatie, interesse en leergierigheid. Zo komt een definitieve selectie tot stand. Met de geselecteerde leerlingen en hun ouders worden intakegesprekken gevoerd.

Docent Lisa Voll ...

“Door de zorgvuldige selectieprocedure hebben we leerlingen die graag willen leren en die weten wat er van hen verwacht wordt. De opbrengst is gewoon groter als je geen gedragsproblemen in de klas hebt. Je kunt je volledig concentreren op het leren.”

3 Een academische cultuur met hoge verwachtingen

Projectleider Arjen Scholten ...

“De BSA is geen voorziening om achterstanden van zwakke leerlingen weg te werken; het is een academie waar leerlingen met talent worden aangesproken op hun kracht, hun ambitie en hun leergierigheid.” Deze boodschap is goed overgekomen in de wijk en ook bij de pers. De BSA heeft een sterk imago opgebouwd als school voor slimme leerlingen.

De typische BSA-leerling is nieuwsgierig, zit vol met vragen, gaat enthousiast op zoek naar antwoorden, en houdt ervan om met anderen kritisch te discussiëren over wat hij heeft gevonden. In de BSA krijgen de leerlingen allerlei prikkels om deze academische houding te ontwikkelen. Deze prikkels richten zich op: plezier in leren, kritisch denken en zelfstandigheid en verantwoordelijkheid.

Plezier in leren

Een belangrijk motto in de BSA is ‘Leren is leuk’. De docenten laten zien dat zij er zelf ook zo over denken. Zij leven de leergierige houding voor. Als leerlingen over een onderwerp beginnen waarover ze net in de krant hebben gelezen, toont de docent oprechte interesse. Ook zij is nieuwsgierig hoe een leugendetector werkt of wat een kinderombudsman allemaal doet. Als leerlingen merken dat de docent echt nieuwsgierig is naar wat ze gelezen hebben, stimuleert dat om er serieus over te praten en om samen met de docent en de andere leerlingen nog dieper in het onderwerp te duiken.

Docent Yaëlle van de Stolpe ...

“Ik maak heel duidelijk wat past bij de BSA en wat niet: de do’s en de don’ts. Daar hebben we het over aan het begin van het jaar. De leerlingen komen dan met uitspraken zoals: ‘Je moet altijd je huiswerk maken.’ En: ‘Ik ga veel nieuwe woorden leren.’ Ik onderhoud die sfeer door regelmatig opnieuw te praten over: ‘Hoort dit nu wel of niet bij de BSA?’”

Kritisch denken

Docenten in de BSA stimuleren de leerlingen om stukken te lezen die aan het denken zetten. “Een echt BSA-stuk”, zegt docent Froukje Hoobroeckx, “is een stuk met interessante, nieuwe informatie, die je aan het denken zet en waarover je goed kunt discussiëren.” In die discussie stimuleren docenten het kritisch denken met vragen als: Klopt dat wel? Waar legt de schrijver dat uit? Heeft iemand andere ervaringen? De leerlingen stellen dit soort vragen ook aan elkaar. Zij vragen door, vullen aan, komen met een andere mening.

Zelfstandigheid en eigen verantwoordelijkheid

De leerlingen weten dat zij verantwoordelijk zijn voor hun eigen leren. Alleen als zij zich volledig inzetten zullen ze optimaal profiteren van de kansen die de BSA biedt. Op die motivatie zijn ze geselecteerd en de praktijk van de BSA bouwt erop voort. Zo is het vanzelfsprekend dat de leerlingen bij binnenkomst uit zichzelf aan de leestafel op zoek gaan naar een interessant artikel dat ze daarna geconcentreerd gaan lezen, zonder dat de docent hier iets over hoeft te zeggen.

Amin ...

“Hier ga je meteen lezen. Je weet wat je moet doen. Op school moet de juffrouw het nog een keer vertellen en uitleggen. Als je het hier moeilijk vindt, moet je toch proberen het zelf te doen: Daarom heet het Academie!”

Hoge verwachtingen

Hoge verwachtingen stimuleren hoge prestaties. Die hoge verwachtingen van de leerlingen zijn zichtbaar in de academische cultuur van de BSA, in het onderwijsprogramma en in de manier waarop de docenten met de leerlingen omgaan. De docenten laten zien dat ze vertrouwen hebben in de capaciteiten van de leerlingen door bijvoorbeeld niet direct te helpen als een leerling niet meteen met een antwoord komt en door moeilijke vragen te stellen en moeilijke opdrachten te geven. Hun taalgebruik is van een hoge kwaliteit en heeft veel variatie in woordenschat en uitdrukkingen. Ze nemen de inbreng van de leerlingen serieus en tonen waardering voor originele ideeën.

4 Kernprogramma voor schoolsucces

Het centrale doel van de BSA is om ervoor te zorgen dat leerlingen met meer plezier en begrip teksten gaan lezen, dat ze hun woordenschat vergroten en dat ze veel kennis van de wereld verwerven. Teksten goed kunnen begrijpen is cruciaal voor een voorspoedige schoolloopbaan. Om dat goed te kunnen hebben leerlingen een grote woordenschat nodig en veel kennis van de wereld. Ook helpt het als ze leesstrategieën kunnen toepassen, zoals voorspellen en de kern uit een tekst halen. Daarom krijgen al deze onderdelen aandacht in het BSA-programma, dat Sardes in samenwerking met het BSA-team heeft ontworpen.

BSA-programma

- Leestafel
- Agenda
- Leesclub: praten over boeken
- Woordenschat (semantiseren)
- Kern: teksten lezen, informatie zoeken en verwerken
- Woordenschat (consolideren)
- Boeken ruilen
- Terugblik

Leestafel

Bij binnenkomst gaan de leerlingen aan een rijk voorziene leestafel zitten en bladeren ze door kranten en tijdschriften. Ze lezen over onderwerpen waar ze in geïnteresseerd zijn. Zo komen ze in de juiste sfeer voor de BSA-les en breiden ze tegelijkertijd hun kennis van de wereld en hun woordenschat uit. In het gesprek over de gelezen teksten oefenen ze met samenvatten, redeneren, formuleren en luisteren.

Amin ...

“Ik vind het leuk om steeds weer wat nieuws en interessants te lezen. We lezen ook kranten voor volwassenen: Algemeen Dagblad en de Metro. Dat kunnen we! Er staan soms heel belangrijke dingen in.”

Agenda

Vervolgens komt de agenda aan de orde. Dit is regel omdat onderzoek laat zien dat de leerresultaten omhoog gaan als leerlingen weten wat ze gaan leren. Het doornemen van de agenda geeft structuur, oriënteert de leerlingen op de activiteiten die ze gaan uitvoeren en maakt hen bewust van de leerdoelen van de les.

Leesclub: praten over boeken

De leerlingen mogen onbeperkt boeken uit de BSA kiezen om thuis te lezen. De docent praat met de groep over de boeken volgens de aanpak van Aidan Chambers. Dit is een zinvolle en stimulerende manier om over boeken te praten, die leerlingen meer inzicht biedt in wat ze lezen en wat dat voor hen kan betekenen. De leerlingen interviewen ook elkaar met vragen uit de aanpak van Chambers.

Woorden semantiseren

De docent selecteert woorden uit een tekst die aansluit bij het onderwerp van Nieuwsbegrip waarover de leerlingen die week in hun reguliere klas hebben gelezen. Zowel inhoudswoorden (bijvoorbeeld 'de ambtenaar') als schooltaalwoorden (bijvoorbeeld 'beschikken over') krijgen aandacht. Die laatste categorie is gekozen omdat informatieve teksten vol zitten met dat soort woorden en leerlingen lopen snel vast als ze deze woorden niet kennen. De docent verduidelijkt de betekenis van de woorden met de didactiek die de leerlingen ook op school gewend zijn, bijvoorbeeld door een afbeelding te laten zien, of een definitie of synoniem te geven.

Werken met het W3-schema

Bij dit onderdeel gaan de leerlingen op zoek naar meer informatie over het onderwerp uit de tekst die zij samen gelezen hebben. Ze stellen zich daarbij drie vragen:

- Wat weet ik al?
- Wat wil ik nog meer weten?
- Wat ben ik te weten gekomen?

De docent vat de antwoorden op de eerste twee vragen samen en helpt de leerlingen onderzoeksvragen te formuleren. De leerlingen zoeken in schriftelijke bronnen en op het internet naar antwoorden en bespreken in een soort rondetafelgesprek wat ze hebben gevonden.

Woorden consolideren

De docent doet korte consolideringsoefeningen om ervoor te zorgen dat de leerlingen de geleerde woorden beter onthouden. Ze doet bijvoorbeeld een spelletje waarbij leerlingen een kaartje met een woord of een omschrijving krijgen en dan hun maatje met het bijpassende kaartje moeten zoeken. Of ze vraagt leerlingen zinnen te maken met de geleerde woorden.

Consolideren

Bij het consolideren laat de docent de leerlingen zinnen maken met het geleerde woord. Bij het woord 'het protocol' komen de leerlingen met: "De chirurg volgde het protocol stap voor stap." en "Een agent moet goed het protocol afwerken, bijvoorbeeld bij een inbraak niet meteen gaan schieten, maar eerst de deur inrammen."

Boeken ruilen

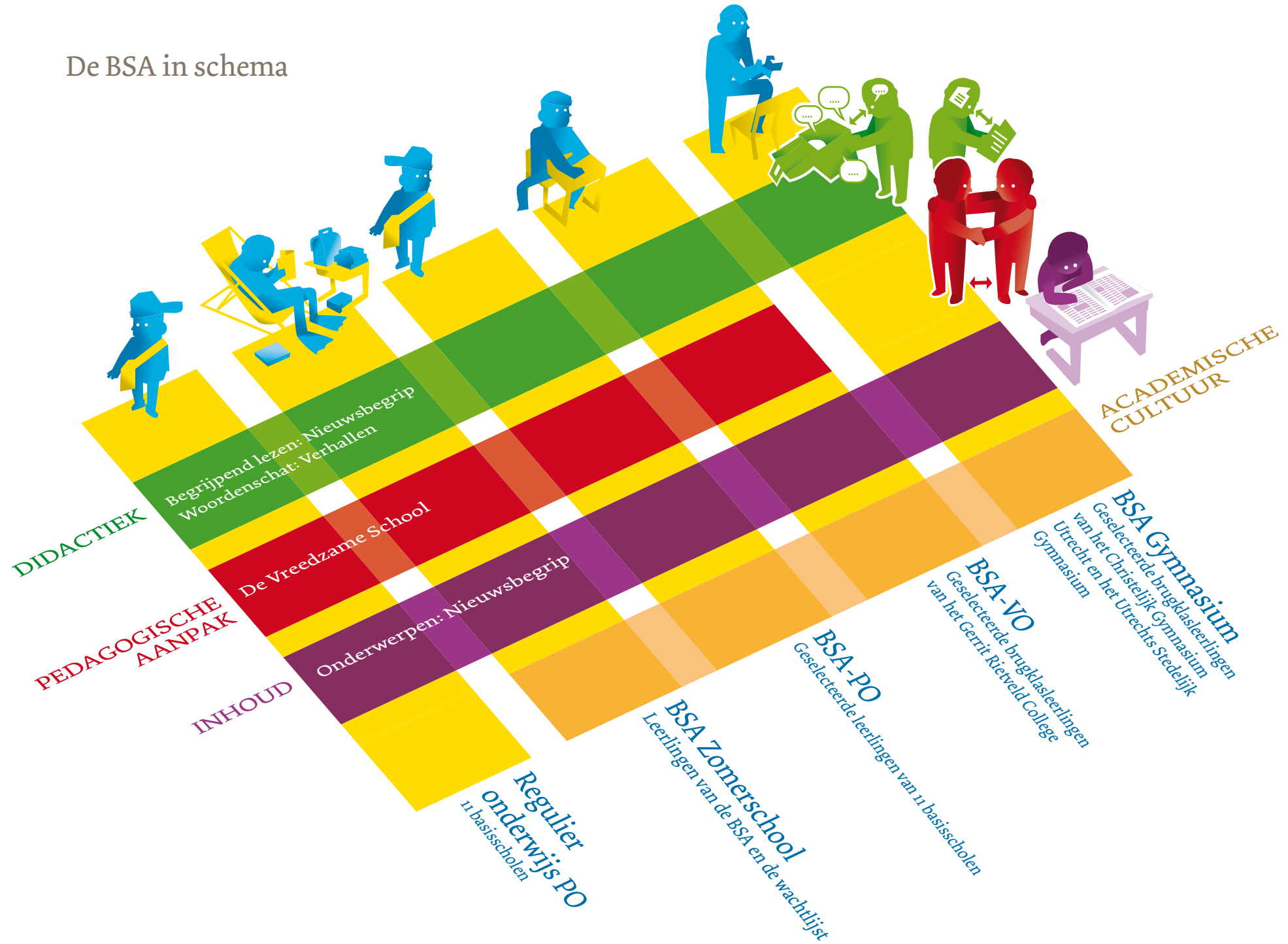
Op iedere BSA-middag mogen de leerlingen het boek dat ze uit hebben of niet verder willen lezen ruilen voor een ander boek dat ze thuis willen lezen.

Terugblik

Ter afsluiting van de middag blikt de docent met de leerlingen terug op de activiteiten van die middag. Aan de hand van de agenda wordt nagegaan of alles aan de orde is geweest en wat de leerlingen hebben geleerd.

De BSA in schema

5 Voortgezet onderwijs: ook het gymnasium

De BSA werkt in het voortgezet onderwijs samen met het Gerrit Rietveld College en met twee categoriale gymnasia. Het BSA-programma voor de brugklassers van het Gerrit Rietveld College komt overeen met het programma voor het primair onderwijs. Voor de heterogene populatie van deze brede scholengemeenschap lijkt de BSA een vanzelfsprekende voorziening. Dat ook twee gymnasia deelnemen aan de BSA lijkt minder voor de hand te liggen. Ook gymnasiumleerlingen kunnen echter profijt hebben van de taalstimulering die de BSA biedt. Het aantal gymnasiumleerlingen met een anderstalige achtergrond neemt toe. Zij hebben wel de nodige leercapaciteiten, maar functioneren qua taal niet allemaal op het niveau dat op het gymnasium de standaard is. Het Christelijk Gymnasium Utrecht en het Utrechts Stedelijk Gymnasium bieden daarom gezamenlijk een BSA aan voor deze groep brugklasleerlingen.

Programma: hetzelfde ...

Het programma voor de gymnasium-BSA is volgens dezelfde uitgangspunten ontworpen als het programma voor de andere BSA-groepen. Het is op dezelfde wijze ingericht – met een leestafel, gesprekken over boeken, expliciete woordenschatinstructie, teksten lezen en onderzoek doen – en de docent hanteert dezelfde werkwijzen voor woordenschat en begrijpend lezen.

Het gymnasium stelt echter ook speciale eisen aan leerlingen. Docent Mark Woertman: “Veel van onze leerlingen kunnen meepraten over politiek, cultuur, de actualiteit. Daar wordt thuis over gepraat. Ze zijn ook gewend om met elkaar in discussie te gaan, wat ze gemakkelijk afgaat. We hebben bijvoorbeeld een bloeiende debatclub. Daarnaast hebben de docenten allerlei verwachtingen van de vaardigheden van de leerlingen, bijvoorbeeld om een werkstuk te maken en presenteren. De docenten staan er niet bij stil dat sommige leerlingen dat nog moeten leren. Alles bij elkaar zijn er dus behoorlijk wat impliciete verwachtingen als het gaat om houding, kennis en vaardigheden. Voor deze nieuwe groep leerlingen zijn deze zaken niet vanzelfsprekend. Met de BSA willen we hen helpen om succesvol te zijn.”

... maar ook anders

Gezien de speciale eisen van het gymnasium, is een deel van het BSA-programma gericht op het verwerven van de 'gymnasiumcultuur' en de vaardigheden die docenten verwachten.

Onderdeel van het programma in de eerste vijf weken is een 'Bootcamp': een korte, intensieve training in vaardigheden die te maken hebben met onderzoeksvragen formuleren, bronnenonderzoek doen, presenteren, debatteren en schrijven. Deze vaardigheden worden in de rest van het jaar geregeld geoefend. Inhoudelijke gymnasiumonderwerpen komen in de loop van het schooljaar aan bod in projecten met thema's als de klassieke oudheid en de canon van de Nederlandse geschiedenis.

Speciale kenmerken van het BSA-gymnasiumprogramma

- bootcamp
- aandacht voor 'gymnasiumwoordenschat'
- gebruik van gecompliceerdere teksten
- verdieping van tekstbegrip
- kennis van de wereld gericht op politiek, economie, cultuur
- schrijfvaardigheid (met leerlingen in de rol van journalist, onderzoeker of politicus)

6 De zomerschool

In de zomer van 2011 is de BSA-zomerschool van start gegaan. De zomerschool is volledig geïntegreerd in het totale concept van de BSA. De docenten en de leerlingen zijn afkomstig van de BSA, het programma heeft dezelfde doelstellingen en werkwijzen en de lessen vinden grotendeels plaats in hetzelfde gebouw. Het belangrijkste verschil is dat het programma is uitgebreid tot een full-time programma rond een centraal thema. Omdat er meer tijd beschikbaar is, is er bovendien een grotere variëteit aan activiteiten, met meer ruimte voor creativiteit, beweging en ontspanning. Het thema van de week is het verbindende element tussen alle activiteiten. Het thema voor de eerste zomerschool was 'robots'. De brugklasvariant van de BSA-zomerschool bereidt met een uitgebreid 'Bootcamp' voor op het voortgezet onderwijs, met name op de impliciete verwachtingen van docenten.

Docent Harmen van der Woude ...

“De zomerschool is voor mij het perfecte model voor goed onderwijs. Er zijn kleine klassen en alle lessen zijn inhoudelijk met elkaar verbonden. In het reguliere onderwijs is er veel minder verband tussen de vakken.”

Programma

Maandag, dinsdag, donderdag:

- 9.00 Leestafel
- 9.20 Agenda
- 9.25 De Woordfabriek
- 10.25 Pauze
- 10.35 Leesclub
- 10.55 Terug- en vooruitblik
- 11.00 Een film maken
- 12.30 Lunch
- 13.25 Speelfilm kijken
- 13.55 Wikikids
- 14.55 Terug- en vooruitblik

Woensdag: excursie

Vrijdag: ochtend als boven, middag afsluiting, met presentaties voor de ouders

Speciaal voor de zomerschool

- [De Woordfabriek](#)
- [Excursie](#)
- [Film maken](#)
- [Film kijken](#)
- [Wikikids](#)

De Woordfabriek*

In de ochtend gaan de leerlingen aan de slag met De Woordfabriek. Dit is een taalprogramma gericht op het leren van schooltaalwoorden. De Woordfabrieklessen zijn aangepast aan de doelen, het thema en de beschikbare tijd binnen de zomerschool. De Woordfabriek begint met een tekst over het centrale thema met daarin vier stellingen over het onderwerp (bijvoorbeeld: een robot is een prima vriendje). Binnen de tekst zijn tien schooltaalwoorden geselecteerd, die in de daarop volgende lessen terugkomen. Naast het lezen en bespreken van de tekst houden de leerlingen een debat en schrijven ze een essay. Tijdens deze lessen is het de bedoeling dat leerlingen en docenten de geselecteerde schooltaalwoorden actief gebruiken.

* De Woordfabriek is de Nederlandse versie van het succesvolle Amerikaanse programma Word Generation, dat is ontwikkeld aan Harvard University en bewerkt door Sardes.

Film maken

De leerlingen maken onder begeleiding van een filmdocent een film van enkele minuten over het thema van de week. Ze krijgen instructie in filmtechniek en schrijven een storyboard en script voor hun film. De docent legt de vaktermen uit en deelt een lijst met termen uit. Tijdens het filmen worden de vaktermen als vanzelf gebruikt: de kinderen hebben het over 'het script', 'het shot', 'de props' en 'het tegenlicht'. De vakdocent gebruikt veel vaktaal en schooltaal. Hij is vooraf geïnformeerd over de taaldoelen en de werkwijzen van de zomerschool en heeft richtlijnen gekregen voor het omgaan met nieuwe woorden.

Lunch bereiden & film kijken

Tussen de middag bereiden de leerlingen zelf de lunch. De recepten gaan mee naar huis. Op deze manier leren de leerlingen *en passent* woorden op het gebied van koken. Na de lunch kijken ze klassikaal een film die met het thema van de zomerschool verbonden is.

Wikikids

Aan het eind van de middag schrijven de leerlingen aan een artikel op een Wikikidspagina. Ze zoeken en verwerken informatie, met de opdracht om zo veel mogelijk van de geleerde schooltaalwoorden te gebruiken.

Tevreden leerlingen ...

De leerlingen vinden de zomerschool geweldig. Na afloop mochten ze op een schaal van 1 tot 4 aangeven wat ze van de verschillende activiteiten vonden. Alle activiteiten werden hoger dan 3 gewaardeerd, met een gemiddelde van 3,5. De helft van de leerlingen vond de zomerschool te kort duren en bijna alle leerlingen zouden weer meedoen als ze de kans kregen.

7 Een inspirerende leeromgeving

Over de inrichting van de BSA is goed nagedacht. De inrichting sluit aan op het idee van de 'academische leeromgeving'. Het beeld van de traditionele schoolklas is met opzet vermeden. Kinderen moeten zich er van bewust zijn dat ze zich in een bijzondere, exclusieve omgeving bevinden, die inspireert tot een actieve en betrokken leerhouding.

Kranten en tijdschriften

Een belangrijk aspect van het BSA-curriculum is de aansluiting bij de actualiteit van het nieuws. Die actualiteit is voelbaar in de lokalen. Er is een breed aanbod van kranten en tijdschriften. Boeken rondom actuele thema's liggen voor het grijpen. De BSA gelooft in het idee van authentieke onderwijssituaties. Het concept van de leestafel komt hieruit voort. Net als in een bibliotheek of café staan er in ieder lokaal lange tafels opgesteld, die uitnodigen tot het bladeren in boeken en tijdschriften.

Boeken

De BSA nodigt de leerlingen uit tot lezen. Hoe meer, hoe beter. In ieder lokaal is een brede collectie fictie en non-fictie aanwezig, die de kinderen onbeperkt kunnen lenen. De boeken worden zo aantrekkelijk mogelijk gepresenteerd, in kasten en op tafels. Ook in de gangen en andere ruimtes wordt voortdurend jeugdliteratuur gepresenteerd. In de hal hangen portretten van sleutelfiguren uit de wetenschap, cultuur en politiek.

Computers

Rondom de kern van het BSA-curriculum werken de kinderen in tweetallen aan hun onderzoeksvragen. Voor ieder tweetal is een laptop beschikbaar. Vier tweetallen werken aan overlegtafels, de overige leerlingen zitten aan de leestafel. De laptop van de docent is rechtstreeks aangesloten op een verrijdbaar tv-scherm. Daarnaast wordt gewerkt met flap-overs. De woordenschatflappen hangen goed zichtbaar in de lokalen.

Broedplaats

Er is dus alles aan gedaan om de ruimte tot een 'broedplaats' van talent te maken. Rond de leestafel kunnen de leerlingen intensieve discussies voeren, waarbij iedereen elkaar kan aankijken en direct op elkaar kan reageren. De docent kan direct, of met behulp van haar laptop, de discussie zo nodig voeden met extra informatie of filmmateriaal.

8 Aansluiten bij het reguliere onderwijs

Het BSA-programma sluit aan bij het onderwijs van de reguliere school. Daar is bewust voor gekozen, omdat leerlingen zo de vaardigheden die ze op school leren verder kunnen uitbouwen en verdiepen op de BSA. Waar mogelijk, sluit de BSA didactisch, pedagogisch, inhoudelijk en cultureel aan bij het regulier onderwijs.

Didactisch

Voor de taalonderdelen waar de BSA zich op richt, woordenschat en begrijpend lezen, hanteren de reguliere basisschoolleerkrachten en de BSA-docenten dezelfde didactiek. Voor woordenschat is dat 'de viertakt van Verhallen' en voor begrijpend lezen de didactiek van Nieuwsbegrip. In de brugklas-BSA is deze verbinding in ontwikkeling. Nieuwsbegrip is ingevoerd; aan de woordenschat-didactiek wordt nog gewerkt.

Pedagogisch

De principes van de Vreedzame School bepalen zowel op de BSA als op de reguliere basisscholen in de wijk het pedagogisch klimaat. In beide situaties leren de leerlingen verantwoordelijkheid te nemen voor hun eigen leerproces en leren ze met anderen samen te werken.

Inhoudelijk

De BSA sluit inhoudelijk aan op de lessen Nieuwsbegrip die de leerlingen krijgen op de basisscholen en in de brugklas van het Gerrit Rietveld College. Op de BSA lezen ze meer teksten over het thema van de Nieuwsbegriptekst die op school is behandeld. Er is dus sprake van een horizontale doorgaande lijn tussen de BSA en de reguliere groep en een verticale doorgaande lijn tussen groep 8 en de brugklas.

Cultureel

De verbinding met de cultuur van de reguliere scholen ligt op het vlak van het stimuleren van zelfstandigheid en samenwerken. Daarnaast stimuleert de BSA de ontwikkeling van een academische houding die specifiek is voor de BSA en die anticipeert op de eisen van het voortgezet onderwijs. De aandacht voor deze academische cultuur is alom aanwezig in de BSA en komt het sterkst naar voren in het gymnasiumprogramma.

Tweesporenbeleid

OTV-project Overvecht

BSA

Taalbeleid reguliere scholen po en vo

9 Twee sporen: verder met taalbeleid

De BSA is geen losstaande voorziening. Het project heeft de ambitie om ook de kwaliteit van het reguliere onderwijs te versterken. Niet alleen de BSA-kinderen zouden moeten profiteren van het project, maar ook de andere leerlingen op de deelnemende scholen. In feite gaat het om een tweesporenbeleid, waarbij het ene spoor gericht is op de kwaliteit van de BSA, het andere op de kwaliteit van het taalonderwijs op de deelnemende scholen.

In het primair onderwijs is dit als volgt uitgewerkt. Aan de reguliere scholen is de voorwaarde gesteld dat zij Nieuwsbegrip moesten invoeren om te kunnen deelnemen aan de BSA. Hoewel veel scholen al werkten met Nieuwsbegrip, betekende dit voor sommige dat zij deze methode moesten gaan invoeren. Daarnaast kunnen de scholen aanspraak maken op ondersteuning door Sardes bij de invoering (of verbetering) van Nieuwsbegrip en het versterken van het taalonderwijs in de volle breedte. Niet alle scholen hebben gebruik gemaakt van dit aanbod, maar waar dit wel is gebeurd worden de effecten al zichtbaar: meer samenhang in het taalonderwijs en meer doelgericht handelen van leerkrachten in lessen waar taal een struikelblok kan zijn.

Projectleider Arjen Scholten ...

“De BSA kan fungeren als hefboom om het taalbeleid op de deelnemende scholen op een hoger plan te brengen.”

In het voortgezet onderwijs heeft het Gerrit Rietveld College ondersteuning gekregen bij de invoering van Nieuwsbegrip in alle brugklassen. De docenten die werken met Nieuwsbegrip hebben training gekregen en van sommige docenten zijn lessen gefilmd en besproken. Het is de bedoeling om samen met de BSA-coördinator van de school verder te werken aan een taalbeleid voor de hogere leerjaren.

Ook voor het gymnasium bestaat de ambitie om een beleid uit te werken waarin er meer aandacht komt voor mogelijke taalproblemen bij leerlingen. Men is zich echter ook bewust van een traditie waarin dit niet gebruikelijk is. De eerste stap op de weg is de invoering van de BSA voor een kleine groep brugklassers. Dat zal naar verwachting onder docenten leiden tot een (sterker) besef van de situatie van leerlingen die niet met de standaardbagage van een gymnasiast binnenkomen. Vanuit dat besef kan vervolgens gewerkt worden aan een breder beleid binnen de scholen.

10 Excellente docenten

De docenten van de BSA zijn geselecteerd op kwaliteit, ervaring en ambitie. “We willen docenten van een hoger niveau dan de doorsnee docent”, zegt projectleider Arjen Scholten. “We zien de docenten als specialisten, mensen met een grote vak kennis. Tegelijkertijd moeten ze verder kunnen kijken dan de directe doelen van het onderwijs. Het aanleren van strategieën voor begrijpend lezen is bijvoorbeeld wel een belangrijk doel in de les, maar het is niet het uiteindelijke doel – dat ligt verder weg: kinderen helpen om hun potentieel te ontwikkelen. De docenten zijn zich daarvan bewust. Alles wat zij doen moet aan dat uiteindelijke doel bijdragen, ook de niet-cognitieve aspecten van het onderwijs. Ze zijn dus niet alleen specialisten, ze belichamen ook het intellectuele klimaat van de BSA, door in hun eigen gedrag te laten zien wat we ook van de kinderen verwachten: dezelfde nieuwsgierigheid en hetzelfde plezier in leren.”

Professionalisering

De docenten krijgen een intensieve training voordat zij aan de slag gaan in de BSA. Tijdens deze training worden de didactische, pedagogische en organisatorische facetten van alle onderdelen van het BSA-programma behandeld. Scholten: “We verwachten van de docenten een open houding tegenover professionalisering. Hoe goed je ook bent en hoeveel ervaring je ook hebt, je bent nooit uitgeleerd. Dat geldt des te sterker wanneer je als team een nieuw concept wilt neerzetten, met gedeelde uitgangspunten en een doorgaande lijn in de didactiek.”

Tijdens het schooljaar zijn er klassenbezoeken en trainingsbijeenkomsten, gericht op het bewaken en versterken van de kwaliteit van het onderwijs en het verfijnen van het programma. De indrukken uit de klassenbezoeken en de feedback van de docenten worden gebruikt om het trainingsprogramma tijdens het schooljaar in te vullen.

De trainingen worden verzorgd door deskundigen van Sardes. De docenten vinden de trainingen belangrijk voor hun professionele ontwikkeling. Docent Yaëlle van de Stolpe: “Zij komen met nieuwe inzichten en ideeën uit onderzoek, wij komen met onze eigen inbreng uit het werk met de groepen. Dat zorgt voor een sterke professionele wisselwerking, waardoor we op een steeds hoger niveau komen.”

Training en begeleiding van de BSA-docenten

Voraf: 5 trainingsbijeenkomsten van 3 uur, plus huiswerk

Tijdens het schooljaar: 5 trainingsbijeenkomsten van 3 uur,

6 x klassenbezoek (2 x coach, 4 x projectleiding), 2 x studiemiddag

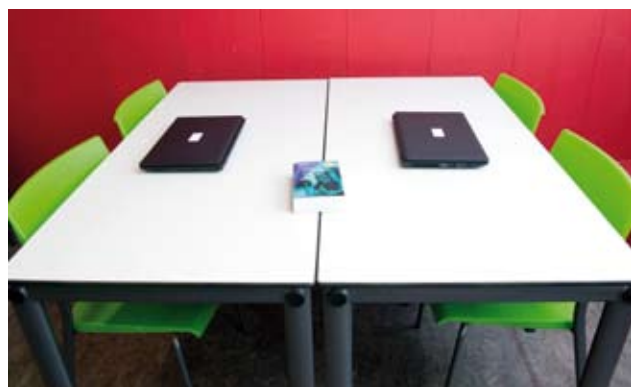
Alle werkdagen: actief deelnemen aan kennisgemeenschap

Kennisgemeenschap

De docenten functioneren in een kennisgemeenschap, een concept dat is uitgewerkt in samenwerking met bureau Oberon. Dit concept past in een visie waarin van iedereen – leerlingen, docenten en leidinggevenden – wordt verwacht dat zij actief deelnemen aan de BSA als academische gemeenschap. Iedere werkdag komen de docenten 2,5 uur bij elkaar om lessen voor te bereiden en hun eigen kennis samen uit te breiden en te verdiepen. Voor deze bijeenkomsten is een vast programma opgesteld, over een periode van twee weken, waardoor de tijd efficiënt wordt gebruikt. De beschikbare tijd wordt nauwkeurig verdeeld over:

- praktisch voorbereiden van de les van de dag
- ontwikkelen van de nieuwe lessen (teksten zoeken, woorden selecteren, etc.)
- weekevaluatie
- brainstorm rond het thema van de lesweek
- kennisontwikkeling en -verdieping gericht op de kern van het BSA-concept
- dringende organisatorische of inhoudelijke zaken

De kennisgemeenschap heeft als doel ontwikkeling te stimuleren op drie niveaus: de docent, het team en het onderwijsconcept van de BSA. De effectiviteit van deze werkwijze wordt extern gemonitord.

11 Alle ouders op de ouderavond

Van alle leerlingen komen er ouders naar de ouderbijeenkomst van de BSA, soms zelfs beide ouders. “Dat is echt opvallend”, zegt locatieleider Harmen van der Woude, “Als je ziet hoeveel moeite scholen soms moeten doen om ouders naar een bijeenkomst te krijgen en je merkt dan dat iedereen naar zo’n avond komt, dat is echt ongekend. Aan de start van het jaar hadden we een bijeenkomst voor ouders aan het einde van de middag. Het was Ramadan, dan zijn veel moeders druk met boodschappen en eten voorbereiden. Toch waren ze er allemaal, of de vader was aanwezig.”

Afspraak is afspraak

Tijdens de selectieprocedure wordt aan ouders gevraagd hoe ze ervoor gaan zorgen dat hun kind naar de BSA komt, wat ze doen als ze zelf hun kind niet kunnen brengen of halen, of ze huiswerk belangrijk vinden, wat ze doen als hun kind zegt dat het geen zin heeft. “Dan hoor je hoeveel ouders ervoor over hebben om deze extra kans voor hun kind te krijgen”, zegt IB-er Nadja Haadziarapovic, “Ze hebben bijvoorbeeld al afgesproken met een buurvrouw of neef dat die hun kind zal brengen en halen als ze zelf een keer echt niet kunnen. En als hun kind een keer geen zin heeft, dan is dat geen excuus om niet te gaan. Afspraak is afspraak. En die afspraken komen ze ook na, dat kun je wel zien aan de opkomst.”

Uitval en opkomst

Doordat ouders en leerlingen weten wat er verwacht wordt, is er nauwelijks sprake van uitval. Slechts een van de totaal 120 leerlingen is tussentijds uitgevallen. Ook is de opkomst bij de lessen zeer hoog; het komt maar zelden voor dat een leerling afwezig is. Een docent: “En dan komt de vader langs om het huiswerk op te halen!”

Randvoorwaarden

De ouders zorgen ervoor dat aan de randvoorwaarden voor deelname is voldaan: ze geven toestemming, ze halen en brengen hun kind en ze controleren of het huiswerk wordt gemaakt. Zouden de ouders, gezien hun enthousiasme, niet een nog actievere rol willen spelen? Haadziarapovic: “Daar ben ik van overtuigd. En dat geldt niet alleen voor de BSA-ouders. Ik hoor hier op school ouders ook wel vragen hoe ze bijvoorbeeld hun kind kunnen helpen met huiswerk. Ze willen graag.”

Actiever

Ouders actiever betrekken bij het onderwijs is dan ook een van de onderwerpen waaraan de BSA meer aandacht wil gaan besteden. Van der Woude: “Ja, ik denk dat daar zeker nog meer winst te boeken is. Het eerste jaar hebben we er onze handen aan vol gehad om alles organisatorisch en inhoudelijk op te zetten. We zijn er nog niet aan toe gekomen om dit onderdeel verder uit te werken, maar we gaan er zeker meer aan doen.”

12 Onderwijskundig leiderschap

De bijzondere ambitie van de BSA vraagt om een sterk inhoudelijk leiderschap. De BSA wil een centrum voor excellent onderwijs zijn en de projectleider speelt een belangrijke rol in het realiseren van deze ambitie.

Visie

De projectleider van de BSA is duidelijk meer dan organisator en coördinator. Hij is vooral een onderwijskundig leider die zichzelf continu de vraag stelt: “Hoe creëren we een omgeving waarin leerlingen worden uitgedaagd om het beste uit zichzelf te halen?” Dit lukt alleen met een goed onderbouwd programma en met docenten die gemotiveerd zijn om het beste uit zichzelf te halen. De kern van het onderwijskundig leiderschap is dan ook: continue aandacht voor de kwaliteit van het programma en het inspireren en op koers houden van de docenten. Hiervoor zet de projectleider verschillende middelen in.

Inhoudelijke betrokkenheid

De projectleider is vanaf het begin betrokken geweest bij de inhoudelijke ontwikkeling van het programma. Het programma is gebaseerd op de uitgangspunten van effectief onderwijs en is gericht op de vaardigheden die cruciaal zijn voor leersucces. Door zijn directe betrokkenheid bij de ontwikkeling van het programma, is de projectleider in staat om de uitvoering inhoudelijk goed aan te sturen.

Ondersteuning docenten

De projectleider zet een deel van het budget in om docenten tijd te geven om gezamenlijk hun lessen voor te bereiden. Dit zorgt voor doordacht onderwijs en geeft docenten de gelegenheid om hun professionaliteit te ontwikkelen. Uitstekende docenten worden zo steeds beter. Daarnaast krijgen de docenten tijdens het schooljaar training van experts van Sardes. De onderwerpen daarvoor worden gekozen in overleg tussen de projectleider, de docenten en Sardes.

Kwaliteit monitoren

De projectleider houdt oog op de kwaliteit van de uitvoering door regelmatig in de groepen op bezoek te gaan. Zo krijgt hij een indruk waar nog versterking van het onderwijs mogelijk is. De bezoeken kunnen aanleiding zijn om een onderwerp voor de training te agenderen, specifieke coaching te laten plaatsvinden, voorbeelden van good practice te filmen en die op de training te bespreken, enz. Kortom, de projectleider ziet het monitoren van de kwaliteit als startpunt om die kwaliteit te verbeteren.

Oog voor opbrengsten

De IB-er van een van de deelnemende scholen houdt de resultaten van de leerlingen bij. De projectleider heeft haar de opdracht gegeven om toetsresultaten voor woordenschat en begrijpend lezen te verzamelen. Deze gegevens kunnen afgezet worden tegen de resultaten van de andere kinderen op school. Op basis van de informatie wordt opnieuw gekeken naar de effectiviteit van het BSA-onderwijs.

Projectstructuur

Het BSA-project is gestart als een samenwerking tussen elf basisscholen en een school voor voortgezet onderwijs. Inmiddels is het project uitgewaaid naar het gymnasium en is een BSA-zomerschool ontwikkeld. Het is een omvangrijk, complex project geworden, dat niet door een persoon met een beperkte aanstelling aangestuurd kan worden. Daarom zijn verschillende management-taken gedelegeerd naar een adjunct-projectleider, een locatieleider, een IB-er en een coördinator overgang PO-VO.

13 Succesfactoren

De BSA is in korte tijd uitgegroeid tot een begrip in Utrecht. Ook andere gemeenten tonen belangstelling voor de wijze waarop de BSA vormgeeft aan onderwijs buiten de reguliere schooltijden. Deze brochure geeft een indruk van de wijze waarop het project is opgezet en de keuzes die zijn gemaakt. De ontwikkelaars hebben vertrouwen in de opbrengst van de BSA. Het is nog te vroeg om 'harde' toetsresultaten te laten zien, maar die gaan er zeker komen. Docenten en ouders zien nu al hoe kinderen zich ontwikkelen in de BSA. En ook de leerlingen zijn zich bewust van hun vooruitgang.

June Tyrone ...

“Met lezen in de gewone klas gebruik ik wat ik geleerd heb in de BSA. Als ik een woord niet ken, weet ik precies wat ik moet doen. Je krijgt meer zelfvertrouwen. Als je stil bent, word je gestimuleerd om te praten. Dat gaat ook makkelijker in een kleinere groep. De docent heeft veel meer individuele aandacht voor je.”

Volgens de ontwikkelaars van het BSA-concept zijn de volgende factoren bepalend voor het succes van de BSA:

- 1 Het onderwijs sluit inhoudelijk, pedagogisch en didactisch aan bij het onderwijs op de scholen waar de kinderen vandaan komen.
- 2 Het programma heeft een heldere doelstelling.
- 3 Het programma combineert effectief onderwijs met hoge verwachtingen.
- 4 Er is een duidelijk gedefinieerde doelgroep en een zorgvuldige selectie-procedure.
- 5 De toonzetting is positief: de BSA is bedoeld voor talentvolle, ambitieuze leerlingen.
- 6 Ouders en leerlingen weten wat er van hen verwacht wordt en wat zij van de BSA kunnen verwachten.
- 7 De docenten zijn zorgvuldig geselecteerd op kwaliteit, team spirit en professionele ambitie.
- 8 De docenten krijgen veel tijd voor verdieping van eigen kennis en lesvoorbereiding.
- 9 De docenten zijn speciaal voor de BSA getraind en worden tijdens het schooljaar begeleid en gecoacht.
- 10 Het project wordt krachtig inhoudelijk en organisatorisch aangestuurd door een ervaren projectleider.
- 11 De materiële condities zijn goed: mooi ingerichte lokalen met nieuwe boeken en werkende computers.
- 12 Er zijn voldoende middelen aanwezig om het project in de ideale vorm te realiseren.

Tijd voor talent: extra onderwijstijd voor talentvolle leerlingen. In de Utrechtse wijk Overvecht krijgen slimme leerlingen de kans om hun leertalent te ontwikkelen na schooltijd en in de zomerschool. Dat gebeurt aan de Brede School Academie. Deze publicatie beschrijft hoe de Brede School Academie is opgezet en hoe het onderwijs aansluit op het onderwijs aan de scholen waar de leerlingen vandaan komen.